

Socialtjänst och jämställdhet
Ove Ledin

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

Yttrande - En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30)

Sammanfattning

- Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) anser att det viktigaste regeringen kan göra för att stärka socialtjänstens förutsättningar att i ett tidigare skede förebygga och motverka en negativ utveckling hos barn och unga är att säkerställa en långsiktig och omfattande finansiering till stöd för omställningen till en ny socialtjänstlag.
- SKR ser dock att det i vissa fall kan finnas behov av andra möjligheter för socialtjänsten att rikta åtgärder till vårdnadshavare, barn och unga i glappet mellan frivillighet och tvångslagstiftning, varför SKR i delar ställer sig positiva förslagen.
- SKR ser risker med förslagen, men tillstyrker delar av dem då syftet är att alla barn tidigt ska ha samma rätt till stöd och skydd samt att förslagen i huvudsak är utformade som befogenheter, inte skyldigheter för socialnämnden.
- SKR *anser* till skillnad från utredningen att de nya bestämmelserna bör införas i lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, i stället för i en ny lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, LIV.
- SKR *tillstyrker* att socialnämnden ska få besluta om insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga, men anser att bestämmelserna bör ges en annan utformning än vad som föreslås i promemorian.
- SKR *tillstyrker* att socialnämnden ska få besluta att barnet eller den unge ska följa en eller flera särskilda föreskrifter när socialnämnden enligt den nya ordningen har beslutat om insatser till barnet eller den unge när samtycke saknas, men anser att förslaget bör utformas på ett mindre detaljerat vis.
- SKR *anser* att utredningens slutsats att det saknas behov av särskilda föreskrifter till barn och unga vid vård utanför det egna hemmet behöver kompletteras och utvecklas.

- SKR *anser* att förslaget behöver kompletteras med en analys av vad som bör gälla även när barn och unga avslutar en vistelse i ett familjehem.
- SKR *avstyrker* att det ska införas krav på att socialnämnden vid vissa angivna situationer särskilt ska överväga insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga, och menar att den bedömningen följer av behovs- och proportionalitetsprincipen.
- SKR *tillstyrker* utredningens förslag om att införa en rätt till tillfällig föräldrapenning för en förälder vid deltagande i insatser i öppna former beslutade av en socialnämnd, men anser att det kan finnas anledning att överväga en sådan rätt också i andra situationer.
- SKR *tillstyrker* att socialnämnden, när socialnämnden har beslutat om en särskild föreskrift om att barnet eller den unge ska iaktta nykterhet och drogfrihet och när det finns anledning till det, ska få besluta att barnet eller den unge ska lämna drogtest, men anser att förslaget behöver kompletteras.
- SKR *avstyrker* att socialnämnden ska få besluta att efterlevnaden av en särskild föreskrift till barn och unga om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden ska kontrolleras med hjälp av elektronisk övervakning. Om regeringen har för avsikt att gå vidare med ett förslag om elektronisk övervakning anser SKR att ett sådant beslut ska åligga rättsvårdande myndigheter och föregås av en ansökan till förvaltningsrätten.
- SKR *avstyrker* att ett beslut till en vårdnadshavare om en insats i öppna former när samtycke saknas ska få förenas med vite, då sanktioner är väsensskilt från socialtjänstens uppdrag och kan leda till ökad utsatthet för enskilda och medföra risker för både barn och socialtjänstens personal.
- SKR *anser* inte att en särskild behandlingsplan ska upprättas vid beslut om insatser och särskilda föreskrifter när samtycke saknas, utan menar att det är mer ändamålsenligt att använda nuvarande vård- och genomförandeplaner i syfte att minska den administrativa bördan.
- SKR *anser* inte att det finns något behov av att införa en lagstadgad skyldighet för socialnämnder att kalla vårdnadshavare och barn till ett allvarssamtal inom 24 timmar från det att socialnämnden har fått kännedom om att ett barn är misstänkt för brott.

Allmänna synpunkter

SKR har i tidigare yttrande framhållit att det idag finns en lucka mellan socialtjänstens möjlighet att ge hjälp och stöd på frivillig väg och tvångslagstiftningen. Denna lucka behöver åtgärdas och andra former av tvångsåtgärder bör övervägas. Det kan t.ex. handla om åtgärder som är

riktade mot föräldrarna till barn som riskerar att fara illa eller andra mer lättillämpade åtgärder som hindrar barn från att vistas på vissa olämpliga platser och därigenom skydda dessa barn från att fara illa.¹

SKR vill understryka att landets socialtjänster i första hand har påbörjat den omfattande och långsiktiga omställningen mot en mer tidigt förebyggande, lättillgänglig, kunskapsbaserad och jämställd socialtjänst som ska följa av den nya socialtjänstlag som förväntas träda i kraft 1 juli 2025. De möjligheter socialtjänsten kommer att ha för att nå vårdnadshavare, barn och unga i ett tidigare skede och på ett annat sätt än idag ligger i huvudsak i denna omställning. Precis som promemorian fastslår ska, och måste, socialtjänsten i allt väsentligt vila på frivillighetsprincipen och ett professionellt och omfattande motivationsarbete med klienter. Utgångspunkten är att insatser som ges med samtycke har bäst förutsättningar att leda till positiv förändring hos enskilda.

SKR är väl medvetna om den tveksamhet som många socialtjänster känner inför förslag som uppfattas gå emot det sociala arbetets utgångspunkter och kärnvärden: motivationsarbete, relationsskapande och frivillighet. Socialtjänsten har dock under lång tid arbetat med att ge insatser både med samtycke och genom tvång. I gränslandet mellan dessa lagstadgade utgångspunkter förekommer idag hot om tvångsåtgärder som ett sätt att få till insatser ”med samtycke”. En formaliserad ordning där förstärkta insatser till skydd för barn och unga regleras i lag kan uppfattas som mer tydlig och förutsägbar för enskilda. När socialtjänsten bedömer att allvaret i en familjs situation trappas upp kan detta understrykas och göras tydligare och mer begripligt för vårdnadshavare, barn och unga om både insatser och krav kan inskräpas även innan det blir tal om tvångsvård enligt LVU. SKR ser att ett sådant arbets sätt, utöver de risker det också kan innebära, skulle kunna stärka socialtjänstens roll både hos berörda individer och hos allmänheten, genom att tydligt visa att socialtjänsten verkligen gör allt som står i dess makt för att skydda barn och unga och ge stöd till vårdnadshavare.

Det råder inget tvivel om att det i de flesta fall är bäst om stödet kan ges med samtycke, att socialtjänsten genom motivationsarbete får vårdnadshavare, barn och unga att ingå ett gemensamt ”kontrakt” om att inte tillåta att det ska gå illa för barnet eller den unge. SKR ser dock att det i vissa fall skulle kunna vara insatser utan samtycke som tydliggör just en sådan viljeyttring, ett starkt uttryck för att socialtjänsten, som har uppdraget att utgöra samhällets yttersta ansvar, kommer att göra allt som är möjligt för att inte tillåta en fortsatt negativ utveckling i vårdnadshavarnas omsorg eller barnet eller den unges beteende. SKR ser också att insatser utan samtycke för både vårdnadshavare, barn och unga ytterligare kan stärka

¹ [Vistelseförbud för barn \(Ds 2022:12\), SKR:s yttrande oktober 2022, dnr. 22/00854](#)

arbetet med tidigt förebyggande insatser, dels genom att det för individerna tydliggör vikten av att samtycka till insatser i ett tidigt skede, dels för socialtjänsten för att undvika att behöva besluta om insatser utan samtycke, och i förlängningen för att undvika vård enligt LVU.

SKR är medvetna om att socialtjänster reser frågetecken inför hur promemorians förslag förhåller sig till den nya socialtjänstlagens krav på vetenskap och beprövad erfarenhet, och att många känner oro inför att parallellt med omställningen till den nya socialtjänstlagen införa en ordning som upplevs gå rakt emot intentionerna i den nya lagen. Det stämmer att utredningen inte redovisar någon forskning eller uppföljning som tydligt talar för att insatser utan samtycke har positiva effekter. Genom forskning vet vi dock att barn som placeras i samhällsvård löper förhöjd risk för negativ utveckling inom en rad områden och under hela livet. Det i sig kan tala för vikten av att uttömma alla möjligheter för att undvika mer ingripande åtgärder i form av placering i ett senare skede.

SKR anser att utredningen över lag har redovisat sina överväganden gällande förslagen väl, både när det gäller för- och nackdelar. SKR instämmer många gånger i vad som redovisas, och kan konstatera att det i de flesta fall finns goda argument både för att avstyrka och tillstyrka förslagen. SKR anser att utredningen argumenterar väl för att förslagen syftar till att alla barn tidigt ska ges samma rätt till stöd och skydd från samhället, även när vårdnadshavare inte samtycker. Det går att med utgångspunkt i både barnrättsperspektiv och barnets perspektiv att argumentera för delar av förslagen.

Varken utredningen, SKR eller någon annan aktör vet med säkerhet vilka konsekvenser förslagen kan komma att få. Socialtjänsten verkar i samhället och saknar många gånger rådighet över förhållanden och beslut vars negativa konsekvenser socialtjänsten ändå har i uppdrag att försöka avhjälpa eller mildra. Utredningens förslag syftar i huvudsak till att ge socialtjänsten fler möjligheter att ge stöd och hjälp till vårdnadshavare, barn och unga även när motivations- och relationsarbetet dittills inte har lyckats, för att i möjligaste mån undvika mer ingripande insatser i ett senare skede. Socialtjänsten föreslås ha egen rådighet över att besluta om dessa nya möjligheter är lämpliga att tillämpa eller inte.

SKR har i tidigare yttrande över *En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga (SOU 2024:30)*, där delvis liknande förslag framfördes, avstyrkt ordningen med att en ny statlig myndighet ska ges befogenhet att besluta om vilka insatser som socialnämnden ska vara skyldig att verkställa.² I yttrandet resonerade SKR

² [En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga \(SOU 2024:30\), SKR:s yttrande \(Dnr. SKR2024/00957\), 2024-09-20](#)

om de förväntade förslag som skulle komma att presenteras i nu aktuell promemoria (Ds 2024:30). I den mån socialtjänsten ska kunna genomföra insatser och ställa krav på vårdnadshavare barn och unga även när samtycke saknas måste utgångspunkten vara att det är socialnämnden som beslutar om sådana insatser och krav. Promemorians förslag innebär en sådan befogenhet för socialnämnden, varför SKR i delar är positiva till förslagen.

8.5 Den nya ordningen ska regleras i en ny lag

SKR anser till skillnad från utredningen att de nya bestämmelserna bör införas i lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, i stället för i en ny lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, LIV.

SKR anser att införandet av en helt ny lag riskerar att leda till ett mer oöverskådligt och svårtillämpbart regelverk. För den enskilda socialsekreteraren innebär det ingen ökad tydlighet med en helt ny lagstiftning att förhålla sig till. Socialtjänsten är sedan lång tid tillbaka van att arbeta med socialtjänstlagen och LVU. Flera bestämmelser i den föreslagna lagen påminner om eller har en motsvarighet i LVU. Dagens ”mellantvång” för barn och unga regleras även i LVU, vilket talar för att utökade möjligheter att besluta om insatser utan samtycke bör regleras i den lagen. Även om de föreslagna möjligheterna att ge insatser utan samtycke kommer att avse även vårdnadshavare, inte bara barn och unga, är det enda och uttalade syftet med bestämmelserna att stärka stöd, skydd och omsorg om barn och unga, varför det inte utgör ett hinder för att placera bestämmelserna i en lag som avser särskilda bestämmelser för vård av unga. Det finns redan idag bestämmelser i LVU som avser andra åtgärder än vård, t.ex. bestämmelserna om utreseförbud, varför SKR inte ser de föreslagna bestämmelsernas innehåll och karaktär som ett hinder för att föra in dem i LVU.

SKR anser till skillnad från utredningen att förhållandet att en översyn av LVU pågår talar för att de nya bestämmelserna lämpligen bör införlivas i den lagen. Detta för att samtliga åtgärder som beslutas utan samtycke ska vara införlivade i en och samma lagstiftning, med lämplig form av kapitelindelning.

9 Insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare

Promemorian redogör för hur ett antal kommuner har resonerat kring behoven av och för- och nackdelar med en möjlighet att besluta om insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga. SKR

instämmer i hög utsträckning i dessa resonemang. I många fall när det saknas samtycke eller finns brister i den dagliga omsorgen om barnet rör det sig om vårdnadshavare som ”saknar förmåga”. Det kommer därför många gånger inte att vara aktuellt att besluta om insatser eller särskilda föreskrifter enligt de nya bestämmelserna, varken när det gäller vårdnadshavare, barn eller unga, eller så kommer sådana beslut visa sig ha ringa effekt.

SKR ser dock att det kan finnas fall där en befogenhet att besluta om insatser och särskilda föreskrifter kan vara ett verktyg för socialtjänsten. Kommuner har i olika sammanhang framfört till SKR att möjligheten att ge insatser utan samtycke till vårdnadshavare är något som i vissa fall skulle behövas, även om det råder tveksamhet inför både tillämpning och förväntat resultat. Det är viktigt att samhällets åtgärder i första hand riktas mot vårdnadshavarna, för att inte lägga ett alltför stort ansvar på barn och unga för den situation som de befinner sig i. Det kan inte heller uteslutas att det finns fall där vårdnadshavare som ”saknar förmåga”, t.ex. när ”oförmågan” beror på att individen har någon form av intellektuell funktionsnedsättning, men det ändå kan vara hjälpsamt att kunna besluta om tydliga ramar för vad som förväntas av vårdnadshavaren och vad som gäller för barn och unga. SKR vill dock understryka att ifall socialtjänsten bedömer att sådana beslut är lämpliga i det enskilda fallet är det avgörande att beslutet om insats och särskilda föreskrifter åtföljs av de stödinsatser till vårdnadshavarna som behövs.

9.4.7 Förutsättningar för att i ett tidigt skede besluta om insatser i öppna former när vårdnadshavare inte samtycker

SKR tillstyrker att socialnämnden ska få besluta att en vårdnadshavare ska delta i insatser när samtycke saknas, men anser att bestämmelsen bör ges en annan utformning än vad som föreslås i promemorian.

SKR anser att formuleringen *Om det på grund av särskilda omständigheter finns risk...* bör omformuleras till *Om det finns risk för att...*, och att ordet *nödvändiga* insatser bör strykas eller bytas ut mot *behövliga*.

SKR menar att formuleringen *Om det på grund av särskilda omständigheter finns risk...* är olycklig och kan leda till tillämpningsproblem. Utredningen redovisar att det under utredningens gång inte har framkommit något som tyder på att rekvisitet riskerar att leda till tillämpningsproblem eller restriktivitet i tillämpningen. Frågan är dock med vilket syfte lagtexten behöver ange att det är på grund av *särskilda omständigheter* som det finns en risk, då det är bedömningen av det senare, dvs. *riskan*, som bör vara central i bestämmelsen. Som SKR uppfattar det

kan den formulering som föreslås som rekvisit i praktiken läsas som ”om det på grund av risk finns risk”. Det är de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet som utgör risken. Enligt SKR bör lagtexten ges en tydligare utformning.

Landets socialtjänster är skolade i att bedöma risk- och skyddsfaktorer i ett barns liv. Det är den sammanvägda bedömningen av olika risk- och skyddsfaktorer (de särskilda omständigheterna) som utgör risken för ett visst förhållande i hemmet eller beteende hos barnet eller den unge. SKR anser därför att nuvarande formulering är onödigt krånglig och att bestämmelsen bör omformuleras. Det finns även skrivningar i författningskommentaren som väcker frågor angående bedömningen av risken. Å ena sidan anges att risken ska vara *klar och konkret* för att öppna insatser utan samtycke ska beviljas. Detta påminner om kriterierna för vård enligt LVU där risken ska vara påtaglig, vilket enligt rättspraxis avser en *klar och konkret* risk (se t.ex. RÅ 2009 ref. 64). Å andra sidan anges att risknivån är låg och att risken kan vara ringa för att bestämmelsen ska vara tillämplig. SKR anser att det går att ifrågasätta om en risk som är klar och konkret samtidigt har låg nivå och kan anses vara ringa. SKR befävar att dessa två uttalanden kan vara svåra att förstå och tillämpa i praktiken. För att tydliggöra att det är fråga om en lägre risk än vid bedömningen av vård enligt LVU är det angeläget att inte använda samma begrepp som i praxis kopplas till begreppet *påtaglig risk*.

SKR anser att formuleringen *Om det finns risk för att...* är tillräcklig, och att det i författningskommentaren ges flertalet tydliga exempel på vilka risker som avses, dvs. att det handlar om socialtjänstens vanligt förekommande samlade bedömning av risk- och skyddsfaktorer. Det ska i författningskommentaren även tydligt framgå att risken inte ska vara helt obetydlig eller alltför avlägsen. Att bestämmelsen inte kommer att användas i fall där det inte är motiverat säkerställs vidare genom föreslagen bestämmelse i 1 kap. 4 § om behovs- och proportionalitetsprincipen.

I det fall regeringen bedömer att det i bestämmelsen likväl ska hänvisas till omständigheter anser SKR att ordet *särskilda* ska bytas ut till exempelvis *konkreta*, eftersom ordet *särskilda* ger intrycket av att tillämpningen ska vara restriktiv (jämför t.ex. prop. 2024/25:65).

SKR anser därtill att det medför en dubbelreglering att i 4 kap. 1 § uttrycka att insatsen ska vara *nödvändig*, eftersom detta redan följer av behovs- och proportionalitetsprincipen i 1 kap. 4 § förslaget till LIV. Ordet *nödvändig* kan dessutom uppfattas som att kravet ställs högre jämfört med om t.ex. ordet *behövlig* används. I såväl LVU som LVM hänvisas till *behövlig* vård, dvs. den vård som behövs utifrån de individuella omständigheterna. Begreppet *nödvändig* kan tolkas som att åtgärden ska vara i det närmaste

oundgänglig. Under alla omständigheter bör därför ordet *nödvändig* bytas ut mot *behövlig*.

10.2.3 Förutsättningar för socialnämnder att i ett tidigt skede besluta om insatser i öppna former till barn och unga när samtycke saknas

SKR tillstyrker att socialnämnden ska få besluta att ett barn eller en ung person ska delta i insatser när samtycke saknas, men anser att bestämmelsen bör ges en annan utformning än i promemorian.

De synpunkter SKR för fram i avsnitt 9.4.7 avseende ändringar av bestämmelsens utformning gäller även i detta fall, dvs. formuleringen *Om det på grund av särskilda omständigheter finns risk...* bör omformuleras till *Om det finns risk för att...* och ordet *nödvändiga* insatser bör strykas eller bytas ut mot *behövliga*.

SKR anser även att det i författningskommentaren behöver utvecklas hur avsaknaden av samtycke påverkar om insatser ska beviljas enligt SoL eller enligt den nu föreslagna bestämmelsen. Det klargörs i författningskommentaren att om vårdnadshavaren inte medverkar och håller sig undan kan beslut enligt den nya lagen fattas. SKR anser dock att det behöver utvecklas hur socialtjänsten ska tänka om vårdnadshavaren inte ger sig till känna och socialtjänsten inte kan få kontakt med vårdnadshavaren, utan att det finns skäl att tro att vårdnadshavaren medvetet håller sig undan. I sådana fall kan socialtjänsten inte få ett samtycke, men det finns inga tydliga omständigheter som talar för att vårdnadshavaren motsätter sig insatserna. Det finns behov av vägledning gällande om socialtjänsten i en sådan situation ska presumera ett samtycke och besluta enligt SoL eller konstatera att det saknas ett samtycke och besluta enligt det nya förslaget.

10.2.6 Socialnämnder ska kunna besluta om särskilda föreskrifter för barn och unga

SKR tillstyrker att socialnämnden ska få besluta att barnet eller den unge ska följa en eller flera särskilda föreskrifter när socialnämnden enligt den nya ordningen har beslutat om insatser till barnet eller den unge när samtycke saknas, men anser att förslaget bör utformas på ett mindre detaljerat vis.

Som SKR har framfört ovan bör den nya ordningen införas i LVU i stället för i en helt ny lag. SKR ser heller ingen anledning till att de så kallade särskilda föreskrifterna ska regleras närmare i lagtext. Som utredningen redogör för är syftet med föreskrifterna att inskräpa vad som är

socialtjänstens kärnuppdrag när det gäller barn och unga och som regleras i 5 kap. 1 § SoL. De områden som de särskilda föreskrifterna ska avse svarar också väl mot de skydds- och riskfaktorer i ett barns liv som socialtjänsten är väl förtrogena med. Utredningen menar också att de områden som de särskilda föreskrifterna får avse redan idag kommer till uttryck i de genomförande- och behandlingsplaner som socialtjänsten upprättar.

SKR instämmer i dessa bedömningar, varför SKR inte ser någon anledning till att detaljreglera vilka typer av särskilda föreskrifter som socialtjänsten ska få besluta om. När det gäller skolans område skulle en sådan detaljreglering innebära en onödig dubbelreglering. SKR bedömer att 5 kap. 1 § punkten 4 i SoL även utgör tillräcklig grund för ett beslut om kontroll genom drogtest för barn och unga.

10.2.7 En särskild föreskrift om skolgång

Som SKR har påpekat ovan (10.2.6) skulle en detaljreglering av de särskilda föreskrifterna i skolans fall leda till en dubbelreglering. Utredningens förslag om särskild föreskrift för skolgång skulle även innebära att socialtjänsten ska kunna göra åtgärder inom skolan som idag är frivilliga för eleven obligatoriska, till exempel lovskola. Utredningen om *Mer obligatorisk undervisningstid för elever som behöver det* lämnade den 20 december betänkandet *Förstärkningsundervisning i skolan – en försöksverksamhet för fler behöriga elever (SOU 2024:94)*, där bland annat frågan om lovskola behandlas. SKR ser därför ingen anledning att gå vidare med detta förslag.

10.2.12 Inget behov av insatser och särskilda föreskrifter när barnet vårdas utanför det egna hemmet

SKR anser att utredningens slutsats att det saknas behov av särskilda föreskrifter till barn och unga vid vård utanför det egna hemmet behöver kompletteras och utvecklas.

SKR noterar att boende enligt LSS inte nämns i diskussionen kring vad som är vård utanför det egna hemmet. Regeringen behöver i den vidare beredningen beakta och analysera vad som ska gälla även vid dessa boendeformer.

Utredningen konstaterar att den unge, vid vård enligt LVU, får sina behov tillgodosedda inom ramen för tvångsvården. Som framgår exempelvis av Socialstyrelsens handbok om LVU (se s. 243 ff.) råder det dock oklarhet i frågan om vad som ingår i socialnämndens bestämmanderätt vid vård enligt LVU. SKR gör bedömningen att det i de flesta fall ingår i nämndens

bestämmanderätt att kunna besluta om insatser enligt SoL, men det är inte tydligt uttryckt i nyssnämnd handbok, vilket kan skapa osäkerhet i frågan (se s. 247 f).

Då det föreligger oklarheter kring om utredningens förslag om särskilda föreskrifter kan ge socialnämnden befogenheter som den inte har idag vid pågående vård, anser SKR att dessa förhållanden behöver förtydligas. Det är inte ändamålsenligt ifall de nya bestämmelserna skulle innebära att mer långtgående befogenheter upphör i det skede den negativa utvecklingen har gått längre. Utredningen menar att det kan finnas behov av att besluta om insatser och särskilda föreskrifter för vårdnadshavare även när barn och unga är placerade utanför det egna hemmet eller i hemmet med stöd av LVU. SKR instämmer i detta behov, och ser behov av förtydligande av socialnämndens bestämmanderätt och vilka befogenheter socialnämnden har gällande särskilda föreskrifter för barn och unga vid placering utanför hemmet.

Det är viktigt att i möjligaste mån undanröja eventuella luckor i lagstiftningen som kan försvåra för socialnämnden att ge det stöd som bedöms som behövligt i en situation, exempelvis vad som gäller för pågående insatser utan samtycke vid ett omedelbart omhändertagande, eller när det finns samtycke till placeringen vid vård enligt SoL men inte till övrigt stöd. Behovs- och proportionalitetsprincipen medför att socialnämnden inte ska fatta beslut om öppna insatser utan samtycke om det inte behövs och inte är proportionerligt.

10.2.14 Beslut om insatser och särskilda föreskrifter när en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller HVB avslutas

SKR anser att förslaget att socialnämnden ska få besluta om insatser i öppna former och särskilda föreskrifter när samtycke saknas till barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett HVB behöver kompletteras med en analys av vad som bör gälla även när barn och unga avslutar en vistelse i ett familjehem.

Det finns en bred samsyn kring att familjehemsplaceringar i de allra flesta fall är att föredra framför placering på en institution. Också i ärenden med mycket allvarlig och komplex problematik framhålls idag placering utanför institution som önskvärt. Exempelvis rekommenderar Socialstyrelsen Treatment Foster Care Oregon (TFCO), ett slags strukturerad familjebehandling som bedrivs i en så kallad behandlingsfamilj, som alternativ till institutionsvård i sitt kunskapsstöd. Arbetssätt som dessa torde därför framöver komma att bli vanligare inom socialtjänsten, både som alternativ till institutionsvård och vid utslussning från institutionsvård.

SKR anser därför att regeringen i den vidare beredningen bör analysera vad som ska gälla för insatser i öppna former och särskilda föreskrifter när samtycke saknas även vid avslutad vistelse i familjehem

10.2.17 Särskilt övervägande av behov av insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga, 10.2.18 Särskilt övervägande av behov av insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare

SKR avstyrker att det ska införas krav på att socialnämnden vid vissa angivna situationer särskilt ska överväga insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga, och menar att den bedömningen följer av behovs- och proportionalitetsprincipen.

Ett krav på särskilt övervägande innebär en onödig detaljreglering, vilken i sin tur riskerar att leda till både ökade dokumentationskrav och en detaljstyrd tillsyn. Det avgörande är bedömningen av vilka fortsatta insatser och särskilda föreskrifter som är lämpliga efter avslutad placering, eller under pågående placering för att kunna fortsätta vården i hemmiljö i stället för på institution. Som SKR framför ovan (10.2.12) råder det idag vissa oklarheter kring vilka befogenheter socialnämnden har vid pågående vård. Regeringen bör i första hand klargöra vilka befogenheter socialnämnden har idag vid pågående vård, och vid behov komplettera bestämmelserna i LVU.

När barn och unga lämnar vård utanför hemmet är det helt centralt att insatser och stöd till barn, unga och vårdnadshavare så långt möjligt ges med samtycke. Det kan dock finnas situationer, t.ex. för att underlätta utslussning eller när omsorgsbristerna i hemmet har varit stora, som det bedöms lämpligt att besluta om insatser och särskilda föreskrifter även utan samtycke. SKR menar att denna avvägning följer av den individuella behovsbedömning som professionen gör i varje enskilt fall. Behovs- och proportionalitetsprincipen medför därtill att socialnämnden inte ska fatta beslut om öppna insatser och särskilda föreskrifter utan samtycke om det inte behövs och inte är proportionerligt.

11.7 Överväganden och förslag

SKR tillstyrker utredningens förslag om att införa en rätt till tillfällig föräldrapenning för en förälder vid deltagande i insatser i öppna former beslutade av en socialnämnd (avsnitt 11.7.1-11.7.10), men anser att det kan finnas anledning att överväga en sådan rätt också i andra situationer.

SKR har i tidigare yttrande fört fram behovet av ledighetsrätt och tillfällig föräldrapenning för medverkan vid utredning om barnets behov av hjälp

och stöd enligt SoL eller i en förhandsbedömning om en sådan utredning ska inledas.³ Utredningen redovisar därutöver situationer som innebär att föräldern behöver vistas utanför det egna hemmet vid genomförande av insatsen eller när barnet bereds vård på en institution och det är av vikt att föräldrarna deltar i barnets vård. SKR instämmer i utredningens bedömning om att rätt till tillfällig föräldrapenning i fler situationer med fördel kan utredas vidare.

12.6.3 Socialnämnder ska få besluta att barn och unga i vissa fall ska lämna drogtest

SKR tillstyrker att socialnämnden, när socialnämnden har beslutat om en särskild föreskrift om att barnet eller den unge ska iaktta nykterhet och drogfrihet och när det finns anledning till det, ska få besluta att barnet eller den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov, men anser att förslaget behöver kompletteras.

SKR vill uppmärksamma regeringen på att det råder oklarheter kring vem som har ansvar för och befogenhet att genomföra provtagningen. SKR får med anledning av de bestämmelser som infördes i LVU i samband med Lex Lilla Hjärtat (32 a och b §§ LVU) signaler från kommuner och regioner att lagstiftningen leder till tillämpningsproblem i praktiken. Det är inte tydligt vilken huvudman (region eller viss socialtjänst/kommunal hälso- och sjukvård) som ska ansvara för provtagningen, inte heller vilka yrkeskategorier som får utföra vilken typ av test.

SKR ser därför behov av att regeringen tydliggör vad som gäller för tillämpningen av befintlig lagstiftning innan ett eventuellt införande av den ordning som föreslås i promemorian. Detta kan lämpligen göras genom att ge Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram en vägledning för både kommuner och regioner. Det kan också påpekas att det i 6 kap. 9 § patientsäkerhetslagen (2010:659) finns en skyldighet för hälso- och sjukvården att genomföra ett drogtest när t.ex. Polismyndigheten begär det. Regeringen skulle kunna se över en liknande ordning även när socialnämnden har fattat ett sådant beslut. En sådan eventuell utökad skyldighet för regionen ska givetvis kostnadsberäknas och finansieras i enlighet med den kommunala finansieringsprincipen.

Även om SKR inte ser någon anledning att avstyrka att socialnämnden i vissa fall ges befogenhet att besluta om drogtest, kan det ändå enligt SKR ifrågasättas vilken nytta förslaget kommer att få i praktiken.

³ [Rätt och lätt – ett förbättrat regelverk för VAB \(SOU 2022:31\), SKR:s yttrande september 2022, dnr. 22/00826](#)

Socialnämnden kan besluta om att barnet eller den unge ska genomgå ett drogtest, men barnet eller den unge kan inte tvingas att ta testet.

12.6.5 Förutsättningar för elektronisk övervakning

SKR avstyrker att socialnämnden ska få besluta att efterlevnaden av en särskild föreskrift till barn och unga om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska kontrolleras med hjälp av elektronisk övervakning. Om regeringen har för avsikt att gå vidare med ett förslag om elektronisk övervakning anser SKR att ett sådant beslut ska åligga rättsvärdande myndigheter och föregås av en ansökan till förvaltningsrätten.

SKR kan se att det i vissa situationer kan finnas behov av kraftfullare verktyg för att kontrollera att barn och unga inte far illa än vad dagens lagstiftning medger. Det kan t. ex. handla om situationer då ett barn eller en ungdom vårdas i hemmet med stöd av LVU eller när ett barn eller en ungdom avslutar vistelse på ett särskilt ungdomshem eller HVB. Det är också uppenbart att dagens förfarande situation med att allt fler och allt yngre barn involveras i organiserad brottslighet kräver andra åtgärder än de som används idag.

Socialtjänsten är en av många aktörer som kan behöva förändra sina arbetssätt. Det handlar bland annat om att i ett mycket tidigare skede försöka sätta in mer omfattande, intensiva och långsiktiga insatser än vad som kanske görs idag. Den nya socialtjänstlagens krav på tidigt förebyggande arbete gäller just detta. Förslaget om en ny ordning med utökade möjligheter att besluta om insatser utan samtycke för vårdnadshavare, barn och unga kan i vissa fall bli ett viktigt och nödvändigt komplement i den långsiktiga omställningen till en mer tidigt förebyggande socialtjänst. Som SKR har argumenterat för ovan kan socialtjänsten förväntas göra allt som står i dess makt för skydda barn och unga och ge det stöd som vårdnadshavare behöver i den dagliga omsorgen om barnen.

Trots dessa intentioner går det inte att komma ifrån att elektronisk övervakning av barn och unga i ett tidigt förebyggande skede är ett mycket långtgående förslag. Enligt utredningen ska beslut enligt den nya ordningen kunna fattas redan innan ett barns situation har blivit allvarlig. SKR har, liksom utredningen, inte uppfattat att landets socialtjänster efterfrågar en möjlighet att besluta om elektronisk övervakning av barn och unga. Tvärtom uppfattar SKR att de flesta ställer sig starkt negativa till en sådan möjlighet. Därutöver är elektronisk övervakning en mycket ingripande åtgärd som innebär ett betydande intrång i den personliga integriteten. När det handlar om att barn 15 år och äldre ska kunna vara föremål för åtgärden måste barnkonventionens principer noga beaktas.

Idag kan elektronisk övervakning av barn och unga beslutas inom ramen för påföljden ungdomsövervakning eller i särskilt allvarliga fall av brottslig verksamhet enligt lag (2024:7) om preventiva vistelseförbud. Det förslag till elektronisk övervakning som föreslås i promemorian är i flera avseenden mer långtgående än vad som gäller i dessa fall och således ett stort avsteg från dagens regelverk. En sådan ordning kräver en långtgående och genomgripande analys av förslagets förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter samt Europakonventionen. SKR ifrågasätter rimligheten i att den elektroniska övervakning som föreslås vara möjlig inom ramen för ett ”mellantvång” ska kunna vara mer ingripande och gälla under en längre tid än vad som är fallet när den används som en straffrättslig påföljd eller vid risk för mycket allvarlig brottslig verksamhet. Att elektronisk övervakning ska vara möjlig inom ramen för ett ”mellantvång” men inte när det gäller vård enligt LVU framstår inte heller som lämpligt.

Det måste också noga övervägas vilken påverkan på bilden av socialtjänsten som en sådan möjlighet skulle kunna få. Socialtjänsten brottas redan som det är idag med bristande tillit. De senaste årens s.k. LVU-kampanj har tydligt visat på den utbredda rädsla som många vårdnadshavare, barn och unga känner inför kontakt med socialtjänsten. Att göra elektronisk övervakning till en del av socialnämndens uppgifter framstår inte bara som väsensskilt från grunduppdraget, det riskerar också att avsevärt minska människors benägenhet att vända sig till och vilja ta emot stöd och hjälp från socialtjänsten. Sådana kontrollåtgärder bör fortsatt vara ett ansvar för rättsvårdande myndigheter och rättsväsende.

Sammanfattningsvis anser SKR inte att det är lämpligt att socialnämnden ska få besluta om elektronisk övervakning. Även om förslaget är utformat som en befogenhet för socialnämnden, dvs. ingen socialnämnd är skyldig att vid något tillfälle besluta om elektronisk övervakning om nämnden inte bedömer det som lämpligt och nödvändigt, anser SKR att det vid beslut om att inskränka en enskilds rörelsefrihet och integritet rör sig om så pass allvarliga och svåra överväganden att dessa måste föregås av rättslig prövning i domstol. Varje utökad befogenhet är också förknippad med ökad risk för brister i tillämpningen. Om regeringen har för avsikt att gå vidare med ett förslag om elektronisk övervakning anser SKR att ett sådant beslut ska åligga rättsvårdande myndigheter och föregås av en ansökan till förvaltningsrätten.

13.2.3 Socialnämnder ska ha möjlighet att förena vissa beslut med vite

SKR avstyrker att ett beslut till en vårdnadshavare om en insats i öppna former när samtycke saknas ska få förenas med vite, då sanktioner är

väsensskilt från socialtjänstens uppdrag och kan leda till ökad utsatthet för enskilda och medföra risker för både barn och socialtjänstens personal.

Socialtjänstens grund handlar bland annat om att främja ekonomisk och social trygghet och jämlika levnadsvillkor, och att bedriva verksamheten med respekt för människors självbestämmanderätt. Redan att införa en ordning som innebär nya befogenheter att besluta om insatser med tvång innebär en stor förändring i socialtjänstens arbetssätt. Att därutöver ge socialtjänsten möjlighet att besluta om vite anser SKR är ett alltför stort steg bort från socialtjänstens grunduppdrag.

Utredningen redovisar erfarenheter från Danmark och synpunkter från kommuner som utredningen har varit i kontakt med och för ett välavvägt resonemang om för- och nackdelar med förslaget om vite. SKR landar dock i en annan slutsats än utredningen, dels för att skälen för förslaget framstår som svaga, dels för att de risker som lyfts framstår som allvarliga. SKR tror att nackdelarna med att utsätta vårdnadshavare för en pågående psykisk stress över sin ekonomiska situation riskerar att motverka deras mottaglighet för insatserna. En sådan pressad situation kan ytterligare försämra vårdnadshavares förutsättningar i den dagliga omsorgen om barnet och därmed innebära ökade risker för både barnet och eventuella syskon. Att besluta om ekonomiska konsekvenser för vårdnadshavare kan också öka utsattheten och pressen på socialtjänstens personal. Det är väl känt att socialtjänstens personal redan är en utsatt grupp på arbetsmarknaden, varför varje beslut som riskerar att leda till ökat hot och våld mot personalen måste undvikas.

14.2.3 Begränsningar för när lagen ska kunna tillämpas

SKR delar bedömningen att socialnämnden i första hand ska tillämpa bestämmelserna i 3 kap. SoL om öppna insatser utan vårdnadshavarnas samtycke. SKR ifrågasätter dock om det behövs en särskild reglering om detta.

Av behovs- och proportionalitetsprincipen följer att bestämmelserna i LIV inte ska tillämpas om det inte behövs och att en proportionalitetsbedömning ska göras. Inom ramen för denna bedömning bör rimligen minsta ingripande åtgärd väljas i första hand, vilket medför att bestämmelserna i SoL ska tillämpas i stället för LIV om det är möjligt och lämpligt. SKR anser att detta i stället kan tydliggöras i författningskommentaren till bestämmelsen om behovs- och proportionalitetsprincipen och att någon bestämmelse om förhållandet mellan 3 kap. SoL och LIV inte behövs.

SKR efterfrågar även vägledning gällande den föreslagna bestämmelsens förhållande till 6 kap. 13 a § föräldrabalken, FB, enligt vilken

socialnämnden får besluta att vissa åtgärder får vidtas trots att en vårdnadshavares samtycke saknas. Socialnämnden behöver vägledning i frågan om vilka bestämmelser som ska tillämpas i första hand om såväl 6 kap. 13 a § FB som LIV kan tillämpas, vilket framförallt torde kunna vara fallet avseende p. 2 i 6 kap. 13 a § FB.

14.10 Särskild behandlingsplan

SKR anser inte att en särskild behandlingsplan ska upprättas vid beslut om insatser och särskilda föreskrifter när samtycke saknas, utan menar att det är mer ändamålsenligt att använda nuvarande vård- och genomförandeplaner i syfte att minska den administrativa bördan.

Utredningen redogör för att kravet på en särskild behandlingsplan kan leda till en onödigt krånglig ordning i form av dels tidskrävande dokumentation med delvis överlappande planer, dels svårigheter för den enskilde att förstå hur de olika innehållen förhåller sig till varandra. Utredningen menar dock att det får vara upp till ansvarig socialnämnd *”att ordna så att samtliga planer upprättas och hanteras på ett så samordnat och smidigt sätt som möjligt och att det blir tydligt för den enskilde vad de olika planerna syftar till och vad de innehåller.”* (s. 586)

SKR anser att en sådan ordning är mycket otillfredsställande. Det pågår generellt ett arbete inom välfärdsområdet för att minska onödig administration och ta bort dubbelreglering. Inom ramen för en sådan strävan torde det vara prioriterat att minska antalet individuella planer inom vård- och omsorgsområdet. I den mån regeringen bedömer att kraven för nuvarande vård- och genomförandeplaner behöver justeras med anledning av nya bestämmelser bör detta kunna göras genom uppdrag om ändamålsenliga myndighetsföreskrifter hellre än genom ny reglering av en ny plan.

14.15 Beslut om insatser och särskilda föreskrifter hindrar inte vissa andra beslut

Av förslaget följer att beslut enligt LIV inte hindrar vissa andra beslut, exempelvis beslut om utvisning. Det saknas dock resonemang om möjligheten att besluta i fråga om insatser enligt LIV till asylsökande och andra personer som vistas i landet tillfälligt.

Det råder med dagens regelverk osäkerhet i fråga om asylsökandes rätt till bistånd för olika insatser och gränsdragningen mellan socialtjänstlagen och lagen om mottagande av asylsökande m.fl. (se vidare resonemang i SOU 2024:68). När det gäller personer som vistas i landet utan uppehållstillstånd finns det normalt inte någon rätt till bistånd enligt SoL, annat än för att undgå en akut nödsituation (se HFD 2018 ref. 39). Reglerna i förslaget till

LIV är dock inte utformade som rättigheter för individer, utan en befogenhet för socialnämnden att agera till skydd för barn och unga. SKR anser dock att regeringen i det fortsatta lagstiftningsarbetet behöver klargöra om det är en förutsättning för socialnämnden att kunna besluta enligt LIV att personen som ska ta emot insatsen också har en rätt till motsvarande insats enligt SoL.

SKR anser också att regeringen i det fortsatta lagstiftningsarbetet måste besvara frågan huruvida beslut om insatser enligt LIV utgör åtgärder som omfattas av tillämpningsområdet för Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention. Om så är fallet behöver socialnämnden ta hänsyn till de behörighetsbestämmelser som finns i lagstiftning i de fall det är aktuellt med insatser till barn och vårdnadshavare med koppling till ett annat land. Om beslut enligt LIV bedöms omfattas av tillämpningsområdet för nyssnämnda internationella regelverk finns det också behov av vägledning i fråga om något av besluten utgör sådana intermistiska beslut som är möjliga att fatta enligt artikel 15.1 i Bryssel II-förordningen samt artikel 11 i lagen om 1996 års Haagkonvention trots att svenska myndigheter inte är behöriga

15.3.2 En lagstadgad skyldighet för socialnämnder att kalla till allvarssamtal

SKR anser inte att det finns något behov av att införa en lagstadgad skyldighet för socialnämnder att kalla vårdnadshavare och barn till ett allvarssamtal inom 24 timmar från det att socialnämnden har fått kännedom om att ett barn är misstänkt för brott.

SKR anser att den nya socialtjänstlagens krav på att socialtjänsten ska arbeta förebyggande och att socialtjänsten särskilt ska arbeta för och ta initiativ till att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga i sig kommer att innebära en lagstadgad skyldighet för socialnämnden att agera skyndsamt när ett barn eller en ungdom misstänks för ett brott av en viss allvarlighetsgrad.

Det finns idag ingenting som hindrar en socialnämnd från att besluta om en ordning för att kalla till ett samtal, och som utredningen redovisar är det många kommuner som arbetar med olika varianter av detta tillvägagångssätt. Inte heller i Norge och Danmark där allvarssamtal har förekommit under lång tid är detta en lagstadgad skyldighet, utan Polisen respektive sociala myndigheter utgår från vad som bedöms som lämpligt eller nödvändigt i det enskilda fallet. Utredningen redovisar noggrant erfarenheter från både Norge och Danmark likväl som från svenska kommuner och tidigare studier. Sammanfattningsvis kan sägas att det saknas uppföljning som kan visa på vilken effekt allvarssamtal eller

motsvarande har. Med hänsyn till den nya socialtjänstlagens krav på att verksamheten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet framstår det som motsägelsefullt att i lag detaljreglera och kräva att socialtjänsten ska prioritera ett arbetssätt som det saknas tydligt stöd för. Vad som är kunskapsbaserade arbetssätt är också föränderligt över tid, något som talar emot att lagfästa särskilda arbetssätt. Arbetet med att inom socialtjänstens områden utveckla individuell systematisk uppföljning och statistik pågår för fullt både på lokal och nationell nivå, vilket på sikt kommer att ge beslutsfattare både lokalt och nationellt bättre underlag för beslut.

18 Förslagets konsekvenser

SKR anser sammantaget, alldeles oavsett åsikt i sak, att utredningen i kapitel 7-18 redovisar sina överväganden och både för- och nackdelar med förslagen på ett tillfredsställande vis, men vill komplettera med och understryka några aspekter som regeringen bör väga in i den fortsatta beredningen.

Förslagen som presenteras i promemorian är i huvudsak nya befogenheter för socialnämnden. Som utredningen konstaterar innebär dock befogenheterna också nya skyldigheter, även utöver de bestämmelser som är skyldigheter i sig. Förslagen syftar till en ambitionshöjning inom den sociala barn- och ungdomsvården.

En befogenhet att besluta om insatser och särskilda föreskrifter enligt den nya ordningen kan innebära att socialnämnden i ett stort antal ärenden löpande kommer att behöva göra en bedömning och dokumentera denna. Erfarenheterna från andra länder, vilket redovisas i promemorian, visar att liknande befogenheter för socialnämnden kommit att användas i liten utsträckning. Detta i kombination med den tveksamhet och oro som många socialtjänster hyser gentemot att införa en möjlighet att besluta om insatser med tvång till vårdnadshavare, barn och unga parallellt med den nya socialtjänstlagen kan leda till att den nya ordning som föreslås mest kommer att innebära en ökad administration i form av dokumentation av överväganden, utan att detta leder till fler insatser eller någon särskild effekt.

Det ligger inte i någons intresse att införa lagstiftning som spär på en redan betungande administration för socialtjänsten, något regeringen noga bör väga in i den fortsatta beredningen. SKR:s förslag om att i stället föra in en begränsad och mindre detaljreglerad del av förslagen i LVU bör ses i skenet av denna hänsyn. Det är viktigt att dokumentationskrav utformas på ett ändamålsenligt vis.

18.3 Konsekvenser för vårdnadshavare och föräldrar

SKR vill uppmärksamma att den ordning som föreslås inte bara kan leda till risk för lojalitetskonflikter, påtryckningsförsök, skuldbeläggande och både psykiskt och fysiskt våld mot barn (avsnitt 7.3.2-7.3.3). Det finns också fall där det är barn och unga och som riktar detta mot vårdnadshavare (och syskon). En ordning där vårdnadshavare tvingas ta emot insatser i öppna former eller följa beslut om särskilda föreskrifter för den dagliga omsorgen om barnet kan öka risken för våld eller hot om våld mot vårdnadshavare från de barn som är föremål för ansträngningarna.

18.4 Ekonomiska konsekvenser för kommunerna

Det framgår tydligt av promemorian att det finns uppenbara osäkerheter i beräkningarna. SKR är därför positiva till promemorians redovisning av antaganden och kostnadsuppskattningar. Det är av vikt att regeringen i det fortsatta beredningsarbetet är beredda att anpassa och justera dessa antaganden utifrån remissvar och ny information som inkommer.

SKR anser vidare, liksom utredningen, att den kommunala finansieringsprincipen ska tillämpas och att staten ska ersätta kommunerna via det generella statsbidraget. Socialstyrelsen har inte publicerat någon ny nationell kartläggning av antalet orosanmälningar, men många kommuner rapporterar om ett fortsatt ökande antal orosanmälningar, se t.ex. rapporter från Stockholms stad och Göteborgs stad. SKR bedömer därför att scenario 2 – med ett ökat antal orosanmälningar – är det mest rimliga.

SKR anser dock att det saknas beräkningar av de ekonomiska konsekvenserna för regionerna, där såväl fler läkarundersökningar som nykterhets- och drogtester kan förväntas till följd av förslagen. Som SKR har påpekat i avsnitt 12.6.3 rådet det idag oklarhet om vilken huvudman som har ansvar för och vilka yrkeskategorier som har befogenhet att utföra drogtester. SKR ser behov av att detta tydliggörs genom vägledning eller reglering, och att beräkningar av de ekonomiska konsekvenserna görs och förslag till finansiering enligt den kommunala finansieringsprincipen lämnas.

18.10 Konsekvenser för jämställdheten

SKR vill peka på att det finns en risk för undanträngningseffekter när beteenden motsvarande 3 § LVU i förslaget till LIV kompletteras med formuleringen ”*involveras i eller ägna sig åt*” brottslig verksamhet.

På senare tid har flickor och kvinnors roll inom den organiserade brottsligheten kommit att uppmärksammas allt mer, både som offer och förövare (oftast ett överlappande förhållande). Det råder dock inget tvivel

om att pojkar och män fortsatt utgör den absoluta majoriteten av målgruppen. Ett särskilt fokus på risken för att involveras i eller ägna sig åt brottslig verksamhet riskerar att medföra att flickor och kvinnors utveckling av andra negativa beteenden och deras behov av stöd och hjälp inte kan prioriteras på samma sätt.

Ett lagstadgat krav på att rutinmässigt kalla till allvarssamtal skulle också på ett liknande vis kunna leda till en undanträngningseffekt för flickor och kvinnor. Det finns även en risk för att förslaget till ny ordning kan leda till ökad kontroll och instängning av barn och unga som lever i en hederskontext.

18.12 Vägledning och uppföljning behövs för att syftet med den nya lagen ska uppnås

SKR instämmer i utredningens bedömning av behovet av utbildnings- och informationsinsatser liksom behovet av att följa upp och utvärdera lagstiftningen. SKR vill påtala vikten av att följa tillämpningen och konsekvenserna av den föreslagna nya ordningen i relation till LVU. Det kan inte uteslutas att LIV kan få konsekvenser för förfarande och bedömning av om och när vård enligt LVU är tillämplig, både inom socialtjänsten och för förvaltningsrätten.

19 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

SKR ser att en stor mängd förslag till förändringar för närvarande utreds, bereds och beslutas, många vilka kan komma att få betydande påverkan på den sociala barn- och ungdomsvården. Med anledning av omställningen till en ny socialtjänstlag kan det finnas anledning att överväga i vilken takt olika förslag bör träda i kraft. Det kan ifrågasättas om det är lämpligt att samtidigt och parallellt införa en ordning med en ny socialtjänstlag, en helt ny lagstiftning i form av LIV och en reviderad LVU. SKR för gärna en löpande dialog med regeringen om lämplig tid för ikraftträdande av dessa och andra förslag.

Sveriges Kommuner och Regioner

Anders Henriksson
Ordförande

Moderaterna, Kristdemokraterna, och Liberalerna lämnar reservation enligt bilaga 1.

Sverigedemokraterna biträder reservation.

SKR Styrelse
2025-03-21

Reservation från Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna, Styrelsen 2025-03-21. Reservationen biträds av Sverigedemokraterna.

En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna reserverar oss mot beslutet med hänvisning till eget yrkande enligt nedan.

Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna tillstyrker i huvudsak SKR:s yttrande men tar inte ställning till hur till vida mellantvång ska införas som en ny lag LIV eller en del av LVU.

Vidare yrkar vi på att:

SKR tillstyrker förslaget att socialnämnden ska få rådighet att besluta om efterlevnad av en särskild föreskrift till barn och unga om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden ska kunna kontrolleras med hjälp av elektronisk övervakning. Då beslutet inte är ett straff utan ett sätt för socialtjänsten att säkerställa att barnet vistas i hemmet i enlighet med vårdplan är det socialnämnden som ska fatta ett sådant beslut. Beslut om elektronisk övervakning bör underställas domstol då det är en integritetskränkande åtgärd.

SKR tillstyrker förslaget om att socialnämnden ska få rådighet att besluta om insats i öppna former då samtycke saknas ska kunna få förenas med vite dvs mellantvång. Vi anser att det är bra att glappet mellan frivillighet enligt SoL och tvångsvård enligt LVU täpps igen med mellantvång. Vidare ser vi det som positivt att utredningen föreslår att Socialstyrelsen ska ta fram vägledning samt följa upp och utvärdera lagen. Det är också positivt att lagstiftningen är utformad som en befogenhet för kommunen.

SKR tillstyrker i delar förslaget om allvarssamtal. Vi ser det som ytterst angeläget att det finnas ett skyndsamhetskrav när det gäller unga som begår sitt första brott, även när barnen är under 15 år. Att som utredningen föreslår att detta ska regleras till 24 tim blir dock allt för detaljerat. Vidare är det viktigt att detta även ska gälla vid mindre brottslighet då både barn, ungdom och föräldrarnas vilja till förändring och ta emot stöd är som störst i samband med händelsen. Vi förespråkar att ett skyndsamhetskrav införs men avstyrker 24 tim.

Yttrande

LIV eller LVU?

Utredningen föreslår att en ny lagstiftning för mellantvång LIV ska införas. Vi anser att det i grunden är bra då det blir en naturlig trappa i lagstiftningen med frivillighet (Sol) som grund, mellantvång i ett tidigt skede (LIV) och tvångsvård (LVU) när det föreligger fara. Det kan dock finnas fördelar med att lägga mellantvånget i LVU i enlighet med SKR:s förslag varför vi inte tar ställning i frågan.

Elektronisk övervakning

Att vistas i en trygg miljö som i hemmet, skolan eller fritidsverksamheten är en skyddsfaktor för barn och unga.

Kriminella nätverk har under de senaste decennierna utvecklat sin förmåga att rekrytera ungdomar i riskzon. Det sker ofta inom geografiska områden dit ungdomar söker sig för att få kontakt eller blir kontaktade. Detta leder till att det kan gå mycket snabbt från ett läge där det finns risk för kriminalitet tills dess att ungdomen utvecklar en kriminell livsstil.

I Sverige finns en mycket stor grupp ungdomar som riskerar att utveckla en kriminell livsstil. I exempelvis Malmö aktualiserade socialtjänsten 870 barn för misstänkt kriminalitet under perioden januari till augusti 2024. Polisen stod för över 90 procent av de orosanmälningar som kom till socialtjänsten.

Med den nya socialtjänstlagen när förskola, skola och fritiden på ett mer strukturerat sätt arbetar förebyggande kommer fler ungdomar att kunna identifieras tidigare. Socialtjänsten kommer att reformeras och kommer att kunna erbjuda tidiga insatser på ett bättre sätt än idag. Det är nödvändiga reformer.

En stark motverkande kraft i omställningen till förebyggande arbetet och tidiga insatser är den aktiva rekryteringen av barn och unga in i kriminalitet. Elektronisk övervakning som en del av vård och behandling är integritetskränkande. Detta är dock motiverat om det leder till att en negativ utveckling på hemmaplan kan vändas under kontrollerade former.

Förebyggande och tidiga insatser på hemmaplan har goda förutsättningar att vända en negativ utveckling. På det sättet kan också mer integritetskränkande åtgärder som tvångsplaceringen utanför hemmet undvikas. Det är till stor fördel för den unge, familjen och samhället både på kort och lång sikt.

Den elektroniska övervakningen som föreslås är inte ett straff utan en befogenhet som socialtjänsten kan använda om det behövs för att vända en negativ utveckling. Det ger socialtjänsten en befogenhet att följa upp vårdplaneringen. Vi anser att beslut om elektronisk övervakning bör underställas domstol.

Vi ser det som angeläget att kommuner som vill använda sig av denna befogenhet också får möjlighet till det. Kommuner som vill använda andra arbetssätt och metoder som de bedömer uppvisa bättre resultat i följsamhet av vårdplanen har full rådhighet att använda dessa.

Vi förstår inte varför den politiska ledningen i SKR vill avstyrka ett förslag som har vissa risker men som ger socialtjänsten möjlighet att pröva ett nytt sätt att säkerställa att vårdplanen följs i en trygg miljö.

Mellantvång

Socialtjänstens förmåga att i ett tidigt skede bryta en negativ utveckling hos ett barn eller ungdom begränsas av föräldrarnas förmåga/vilja att ta emot stöd. Det finns ett behov av att täppa till glappet mellan total frivillighet och ett tvångsomhändertagande. Avsaknaden av mellantvång gör att föräldrars känsla ”att det ordnar sig” snabbt kan övergå till djup förtvivlan då problematiken eskalerar utan insatser. Detta glapp leder till stort lidande för familjen, ungdomen och i värsta fall till död.

I 40 procent av utredningarna, när socialtjänsten gör bedömningen att barnet/ungdomen behöver en öppen insats, tackar en eller båda föräldrarna nej till detta. Därmed uteblir stödet.

Ibland kan familjen själva bryta den negativa utvecklingen. Andra gånger fördjupas problematiken.

När problematiken efter en tid fördjupas och ungdomen exempelvis riskerar att utveckla en kriminell livsstil blir det väsentligt svårare att få till en förändring. Socialtjänsten tvingas ansöka om tvångsvård enligt LVU. I det läget är det många gånger mycket svårt att få till en förändring. Utvecklingen riskerar fortsätta i negativ riktning trots omfattande ingripande från samhället. Detta får mycket negativa konsekvenser för ungdomen, familjen och samhället.

Denna problematik har lyfts av olika aktörer. Exempelvis har TV4 Kalla fakta granskat samtliga förvaltningsrättsdomar från år 2019 där ungdomar tvångsomhändertogs på grund av att det bedömdes finnas en risk att de skulle dras in i kriminalitet. Samtliga 240 var ostraffade men vistades i kriminella miljöer eller misstänktes begå brottsliga handlingar. Åtta av tio dömdes för brott något år senare efter avslutad tvångsvård.

Har ungdomar redan utvecklat en kriminell livsstil är det ännu svårare att få till en förändring. Detta visar Acta Publikas rapport ”Dömd till vård”. Drygt 90 procent av ungdomar med gängkoppling som dömdes till slutet ungdomsvård mellan 2015 och 2022 återföll i brott inom några år.

Att ge socialtjänsten en befogenhet att genom mellantvång förena öppna insatser med vite väcker självklart känslor. Intuitivt vill de allra flesta att alla föräldrar frivilligt ska ta emot allt det stöd som samhället har att erbjuda.

Den nya socialtjänstlagen med nya arbetssätt kommer att leda till att fler tackar ja till insats. På sikt kommer det att leda till att behovet av tvångsvård enligt LVU minskar. Konsekvenserna för de barn vars föräldrar väljer att tacka nej till öppna insatser kommer även fortsättningsvis att kunna bli negativa.

Fördelarna med att ge socialtjänsten befogenhet att besluta om mellantvång uppväger eventuella nackdelar. Utredningen lyfter antal risker. Dessa risker minskar avsevärt då vi anser att Socialstyrelsen är kompetent nog i sitt uppdrag att ge stöd till kommunerna som efterfrågas. Vidare har Sveriges socialtjänster kompetens att använda befogenheten på ett ansvarsfullt sätt.

Det mellantvång som föreslås är inte ett straff utan en befogenhet som socialtjänsten kan använda om de gör bedömningen att det är nödvändigt för att barnet ska få en insats. Kommuner som inte har behov av att använda sig av denna befogenhet behöver inte göra det. Går det att med andra metoder uppnå bättre resultat ska dessa användas i stället så att en större andel familjer att ta emot stöd.

Vi förstår dock inte varför den politiska ledningen i SKR vill avstyrka ett förslag som har vissa risker men som ger socialtjänsten möjlighet att pröva ett nytt sätt att säkerställa att barnet får den insats som behövs för att förhindra en negativ utveckling.

Alvarssamtal

Under en längre tid har det varit ett påtagligt problem att det tagit allt för lång tid för socialtjänsten att kalla till möten för att träffa barn och unga som begått mindre alvarliga brott.

I samband med en händelse är viljan hos den unge och/eller förälder ofta stark för att ta tag i problematiken. Viljan och förmågan att förstå alvaret och problematiken avtar oftast med tiden.

Det finns därför ett stort värde att socialtjänsten tidigt kan träffa och skapa en relation till barnet och familjen i ett läge då de är mottagliga att ta emot stöd. Utredningen föreslår att detta ska regleras till 24 timmar vilket vi anser är allt för detaljerat och kan leda till organisatoriska utmaningar och onödiga kostnader för kommunerna. Däremot är det angeläget att det införs krav om att det ska ske skyndsamt.

Vidare anser vi att socialtjänstens syfte med samtalet i förstahand ska vara att skapa en relation med barnet/ungdomen i syfte att ta vara på mottagligheten för stöd via öppna insatser. Som en del av förhandsbedömningen ges socialtjänsten också möjlighet att nära inpå händelsen ta ställning till att öppna en utredning.

Det finns goda exempel på kommuner som idag har fungerade rutiner och arbetsätt för att snabbt få till möten med den unge som begått ett mindre brott och deras föräldrar. Tyvärr så fungerar det inte lika bra överallt. Vi anser att eventuella negativa konsekvenser som kan uppstå genom att lagstifta vissa arbetsätt vägs upp av att fler kommuner snabbt kallar till samtal

En särskild föreskrift om skolgång

Det pågår ett nationellt reformarbete med exempelvis förslag om mer obligatorisk undervisningstid, förstärkningsundervisning i syfte att säkerställa att fler klarar skolan.

Skolan är en mycket viktig skyddsfaktor och särskilt för barn med en social problematik.

Vi ser dock ett återkommande problem att socialtjänsten inte har tillräckligt fokus på barnets skolgång utan förlägger all sådan problematik till skolornas ansvar.

Barn med en social problematik har inte alltid föräldrar som är engagerade i barnets skolgång och brister socialtjänstens engagemang ökar risken för ett skolmisslyckande. Det är därför angeläget med en lagstiftning som tydliggör socialtjänstens medansvar.

Peter Danielsson (M)

Bengt Germundsson (KD)

Axel Darvik (L)